

Önsöz

İster sosyal bilimlerde olsun, ister doğa bilimlerinde, her dönemde, her bir disiplinin o gün için genel kabul gören Thomas Kuhn'un "normal bilim" diye adlandırdığı bir başat anlayışı oluyor. O alandaki araştırmacıların –az sayıdaki istisnalar haricindeki– hemen hepsinin zihni bu açıklama çerçevesinin, Kuhnca söyleyecekse, bu "paradigma"nın içinde çalışıyor.

Ortada irili ufaklı kuramsal önermeleri birbirine bağlayan bir büyük kuram oluyor; bütün araştırmacılar bu büyük kuramın üzerine bina edildiği alttaki varsayımları sorgulamaksızın yeni bilgi üretme çabalarını sürdürüyorlar. Fizik biliminde de bu durum geçerli, sosyolojide de. Örneğin, atomaltı parçacıkların özelliklerini ve etkileşimlerini açıklayan günümüz fiziğinin böylesi bir büyük kuramı var; ona "Standart Model" deniliyor. Sosyolojinin alanında da benzer standart bir modelden söz edilebilir. Toplumdaki aktörlerin hemen hepsinin (yapılar, kurumlar, bireyler, süreçler, v.b.) davranışlarını izah etme iddiasındaki sosyolojik standart modelin merkezinde Modernite Kuramı yer alıyor.

Gerçi moderniteye ilişkin birbirinden çok farklı kavramsallaştırmalara rastlanıyor; ama, yine de günümüz sosyoloğunun zihni için Modernite Kuramı esas çıkış noktasını oluşturuyor. Kimileri, bu noktadan yola çıkıp modernitenin ilk naturasının tam karşıtı bir yere savrulduğu sonucuna varıyor. Kimileri, bütün özgürleşimlerimizi borçlu olduğumuz bir süreç olarak algılıyor moderniteyi. Kimileri ise onu bütün fenalıkların anası olarak değerlendiriyor. Gelgelelim herkes çağdaş dünyanın motoru olduğunu kabul ettiği bireyselleşme olgusunun temelinde modernitenin yattığı görüşünde buluşuyor. Günü-

müzdeki sosyal düşüncenin standart modeli bireyselleşmiş modern dünya insanının seçimlerini yaparken başvurduğu değerler manzumesini her türlü kolektivitenin tasallutundan bağımsız olarak kendi başına saptadığı önerisini içeriyor. Standart modelde modern insan özerk birey ile eş anlamlı. Özerk bireyi “her türlü geleneğin, her türlü kurumun (aile, klan, mahalle, v.b.) kendine dayattığı düşünce ve davranış kalıplarının ötesine geçebilen, kendi doğrularını kendi kendine belirleyen kişidir” diye tanımlıyor.

Buraya kadar, sanırım, herkes hemfikir. Ne var ki, bu genel önermelerin bir adım sonrasına geçip gündelik hayattaki somut pratiklerle önermeleri eşleştirmeye başladığımızda işler karışmakta, fikir birliği parçalanmaktadır.

Didem Balta’nın elinizdeki çalışması tam da işlerin karıştığı bu aşamaya odaklanmaktadır. Pratik yaşam, modernite, “yeni gelenekler” gibi unsurların içinden geçerek standart modelin çıkarsamalarını, yine standart modelin önkabullerinden yola çıkarak yanlışlamaktadır.

Standart model özerk birey perspektifinden din ile inanç olgularına baktığında ne görmektedir? Bunun yanıtı gayet basit: Modern olmakla hiçbir şekilde bağdaşmaz bir boyut görmektedir. Modelin varsayımına göre inanç Akıl karşısında bilimsel kanıta dayanmayan, İlerleme’ye köstek, birey değil de kul olma özlemi içinde olan, geleneğin sultasında bir körleşmeden ibarettir.

Hal böyle olunca İslam inancının gündelik yaşam içerisindeki uzantısı olan örtünme uygulaması da modernite evreni içerisinde yeri olmayan bir pratiktir. Özerklikle uzaktan yakından alakası yoktur. Kolektif bir tercihe boyun eğişin tezahürüdür, sadece.

Didem Balta’nın çalışması bunun ille de böyle olmayacağını kanıtlamak çabasına dayanıyor. Kamusal olanın ötesinde; örtünmeyi bir iç deneyim olan inanç ile ilişkilendirirken, Didem, kendi yaşam serüvenini temel alıyor. Örtünme yoluyla Yaratan’ı deneyimlemeyi seçen kişilerin kararlarının özerk olabileceğini gösterme hedefine yoğunlaşıyor. Bu amaçla, çok zorlu bir hesaplaşmayı göze alıyor. Modernite paradigmasının dışına çıkmadan, “aynı geleneğin içinde onun kapasitesini, sınırlarını yoklayarak” inanma ve dolayısıyla örtünmenin modern havsala içinde anlaşılabilirliğini öne sürüyor. Hem büyük kuramla, hem büyük kuramın Türkiye’deki bazen mahcup, bazen ısrırgan yerel varyantlarıyla aynı anda yüzleşiyor. Ben, önceleri bir ontolojik duruş olarak kendini ortaya koyan Didem’in arayışının nasıl epistemolojik bir serüvene dönüştüğünü adım adım tanıklık etme fırsatı buldum. Didem Balta’nın kitabına kaynaklık eden yüksek lisans tezinin danışmanlığını üstlendim. İyi ki de üstlendim. Yol boyu, Didem beni de ön kabullerimi gözden

geçirmeye itti. Aktör-yapı ilişkisini kamusal olan ile iç deneyim gerilimini, din ile imanın birbirinden hem farklı, hem de etkileşim halinde ele alınabileceğini, sekülerliği, özdeşünümselliği, kadınlığın bütün bu hal ve süreçler karşısındaki konumunu ve nihayet modernitenin imkânlarıyla kısıtlarını yeni bir gözle görmemi sağladı.

Kitabı bütün bir sosyolojik gelenekle yüzleşme olarak da görmek mümkün. Didem, bu yüzleşmenin hakkını vermek üzere “delicesine” çalıştı. Sorgulamasını psikolojiden sosyolojinin en temel sorunsallarına, din sosyolojisinden “queer” çalışmalarına, felsefeden siyaset bilimine uzanan çok geniş bir alana yaymaktan korkmadı. Bu genişliğe rağmen derin kazıdan yüksünmedi. Ve bütün bunları tam bir bilim insanı titizliğiyle yaptı. Arkasında duramayacağı, sağlamlığına ikna olmadığı hiçbir önermeye itibar etmedi. “Laf olsun ama böylece iki argümanın arası bağlansın” diye tek bir satır kaleme almadı.

Elinizde, her anlamda sıkı bir metin var; özgün ve zengin bir analitik çabaya, sıkı bir ifade gücüne ve sağlam bir ontolojik duruşa dayanan bir metin. Üstelik Türkçe ile yapılan bilimin nasıl da uluslararası tartışma zemini bakımından öncü olabileceğinin de bir kanıtı.

Prof. Dr. Aydın Uğur
İstanbul Bilgi Üniversitesi